

★
**Okuyucularımızla
Konuşma**
★

İstana-
bul fethinin
beşyü-
züncü yıldö-
nümü münas-
ebetiyile ge-
çen ay çı-
kardığımız
miz fevka-
lâde nüsha
pek büyük

bir râğbete mazhar oldu.

Biz, alâkadâr komisyonların ve müesseselerin bu kutlu yıldönümün-
de hâlâ etraflı bir eser meydana ge-
tiremediğini görerek kendimizi vazî-
feli saymış ve mutattan fazla çalışa-
rak fetih ile Fatih'i her bakımdan
tetkik ve tahlil eden bu eseri mey-
dana getirmişe karar vermiştik.

Bütün müşkülâta rağmen, mevcut
bütün imkânları harekete getirerek
meydana getirdiğimiz bu eser beğen-
ildi ve hattâ gazeteler sütunların-
da pek çok takdir ve iltifat göste-
rildi, ikinci baskı dahi yapıldı.

Bu sayı için, bu tarihlî hâdise
hakkında akla gelebilecek her suale
cevap verecek şekilde bir plân hazırla-
mış ve Avrupa müzeleriyle kendi
müzelerimizdeki bütün resimleri bir
araya toplamayı da ön plâna almış-
tık.

Bütün arzularımıza imkân nisbe-
tinde vücut verdik; böylece fetih ve
Fatih hakkında derli toplu bir mecel-
le meydana geldi.

Bu eser, Türkün evlâdından evlâ-
dına kalacaktır; bununla iftihar
ederiz.

Gösterdiği pek fazla râğbet ve
iltifattan dolayı okuyucularımıza
minnet ve şükranımızı arz ederiz.

Resimli Tarih Mecmuası

★
Orijinal yazı ve resimlerimizin her
hakkı mahfuzdur
★

Sayı : 42 ★ Haziran 1953 ★

Cilt 4 ★ Fiyatı 100 kr.

Her ayın başında çıkar ★ Sa-
hibi ve umumi neşriyatı fillen
idare eden : Server R. İskit ★
İdare evi: Cağaloğlu Himayei
Etfal sokağı, No. 4 ★ Posta ku-
tusu No. 18, İstanbul ★ Tele-
fon: 27098 ★ Fiyatı 100 kuruş,
yıllık aboneliği 10, altı aylık 5 li-
radır ★ Bu nüsha Murat Ke-
rman diziminde dizilmiş ve
Tan Matbaasında basılmıştır
★ Kılışeler Kenan kılışehane-
sinin, kapak baskısı San
basım evindedir

Üçüncü cildin fiyatı 15 liradır.
Birinci ve ikinci ciltler tükenmiştir.

BİR ÇEHREDEN BİRKAÇ ÇIZGI

★

SON OSMANLI PADİŞAHI HAK-
KINDA BÂZİ GÖRÜŞLER VE
TAHLİLLER

★

Yazan: Nahid Sırrı Örik

Osmanlı padişahlarının sonuncusu olan Altıncı Mehmed'in ismini ilk önce tabii kendisi henüz Vahdettin Efendi iken, hem de bu ismi daha uzun yıllar taşıması mukadder bulunduğu sırada, babam Sırrı Beyin ağzından birkaç kere duyuydum. On, on bir yaşında bir çocuktum ve mabeyin mütercimlerinden bulunan babam, zamanına göre uyanık bir kadın olan annesiyle günlük olayları konuşur ve bu arada Yıldız sarayında olup bitenlere fazlaca yer ayırırken, birkaç kere: "Vahdettin Efendi bugün gene geldi. Huzurda da epeyce kalmış. Hanedandan gene kimleri jurnal etti! diye söylenenler oldu" tarzında sözler söylemişti. İçinde yaşadığım muhit sayesinde bu sözlerin mânalarını anlamaya artık başlamış bulunuyordum, on iki yaşında olduğum sırada Hürriyet ilân edildiği zaman ise, müstakbel Altıncı Mehmed'in, büyük biraderi (Abdülhamit) tarafından saltanat hanedanı âzasının ahvalini tecessüse memur ve pek âli mertebeli bir hafiyeye olduğu kanaatine varmış bulunuyordum.

Seneler bu ilk hükmümü tabii tâdil etti ve artık Sultan Hamid'in sayıları artmış Osmanlıları mürakabe edebilmek için Vahdettin Efendinin yardımından istifade etmiş olduğunu düşünüyör, efendinin bâzı münasebetsizlikleri haber vermiş olmasını bir suç ve günah saymıyorum. Netekim, 10 Temmuz İnkılâbiyle şehzade ve sultanların serbest hayata kavuşmaları hiç de parlak neticeler vermeyecek ve nihayet kendilerini sıkı sıkı murakabeye memur bir hanedan meclisi teşkil edilmesi zaruret kesbedecekti.

Hürriyetin ilânı sırasında tahtın Reşat, Yusuf İzzettin ve Süleyman Efendilerden sonra, yani dördüncü namzedi bulunan Mehmet Vahdettin Efendi, Hürriyetten on ay sonra Reşat Efendi Beşinci Mehmet'liğe inkılâbedince üçüncülüğe yükseliyor,

Mehmet Vahdettin

birkaç ay sonra büyük biraderi Süleyman Efendinin ölümüyle ikinciliğe erişiyor, az sonra da "Vefahatı sâni saltanat" ilân edilmesi talebiyle büyük biraderi olan padişahı sıkıştırmaya ve sıkıya başlıyordu.

Vahdettin Efendiyi, Osmanlı devleti ananelerinde mevcudolmayan ve zaten eski Kırım Hanlığı müstesna hiçbir yerde de mevcut bulunmamış olan böyle bir mevki ve sıfat istemiye hangi sebep ve mülâhaza sevketmişti? O sıralarda başmabeyinci bulunan Lâtfi Simavi Beyin hâtıralarında da bahsi geçen bu teşebbüsün saiki olarak ileri sürülmüş sebep, yeni vefahat Yusuf İzzettin Efendinin ihtiyar ve bilhassa düşkün olan Sultan Reşad'ın yakın bir tarihte vefatıyla tahta çıktığı takdirde tek oğlu Nizamettin Efendi lehinde veraset nizamını değiştirmeyi tasarladığına, yaşının pek ufak bulunmasına rağmen bu şehzadede hayrete lâyık bir zekâ görüldüğünden keyfiyete hükümet erkânını da irza edeceğine Vahdettin'in ihtimal vermiş olmasıdır. Yusuf İzzettin Efendinin henüz genç olduğu sırada dünyaya geldiğini bildiğim, doğum ve ölüm tarihlerine de bir yerde tesadüf edemediğim ilk çocuğu Sadettin Efendiyi kaybettikten yıllarca sonra dünyaya gelen bu ikinci oğlunu sevdiğini, yirmi sene kadar önce ölen Nizamettin Efendinin de hakikaten kabli-

liyetli bir genç olarak yetiştiğini mevsu-ken biliyorsam da, Yusuf İzzetin Efendi de tahta çıkınca veraset şeklini değiştirmek kararı, hiç değilse arzusu var mıydı, kestiremem. Buna mukabil, bu iki amcazade- nin birbirlerini çekemedikleri muhakkaktı ve belki bu çekemeyişte Vahdettin'in tarafında bir de istihkar duygusu ve hak- kının gasbedilmiş bulunmasının kini de mevcuttu.

Başka bir ifade ile, Vahdettin, Yusuf İzzetin'de tahta namzetlik hakkı görmü- yor ve onun kendi hakkını gasbettiği kanaatini besliyordu ki bunun sebebi de Osmanoğulları nizamında asırlardanberi şeh- zadelerin evlât sahibi olmamaları katf bir usulken Yusuf İzzetin Efendinin babası Abdülâziz henüz şehzade iken dünyaya ge- lişi, babasının cülûsu üzerine mevcudiyeti ilân edilerek kendisine doğum sırasına gö- re yer verilmesi, yani Abdülmecid'in son şehzadeleri Süleyman ve Vahdettin Efen- dilere takdim edilmesi olabılırdı.

Gerçi şehzadelerin cülûstan önce evlât sahibi olmamaları usulüne bir kere de bir asır önce Birinci Abdülhamit riayetsizlik göstermiş ve Dürrüşehvar isminde bir kızı dünyaya gelmişti. Fakat bu padişah cülû- sundan sonra kendisini pek sevmesine rağ- men bu şehzadelik mahsulüne sultan pâ- yesini esirgemmişti. Ve işte Abdülâziz bütün ananeleri çiğniyerek şehzadelğinde dün- yaya gelmiş ve beş yaşına kadar Eyüp semtinin bir küçük evinde gizli büyütül- müş olan oğlunu şehzade olarak tanıyor ve bu tanıyış Mehmet Vahdettin Efendiyi tahtla arasında ölümü her gün için müm- kün olan pelte haline gelmiş bulunan bir padişahın halefi olmaktan men ediyor, ge- rilere atıyordu. Acaba bunun infialini ağ- zından kaçırdı ve ağzından kaçırdığı söz- ler tellenip pullanarak Yusuf İzzetin E- fendiyeye bildirildi de iki şehzade arasında bundan dolayı mı uçurum gittikçe derin- leşti, kestirilemez.

Her ne ise, ben bu şehzadeyi işte ikin- ci veliahtlık pâyesini ihraz etmek üzere teşebbüslere ilk başladığı sırada, yani İkinci Abdülhamid'in hal'inden ve Süley- man Efendinin ölümünden pek az sonra gördüm, ve bu ilk görüşte şahidi olduğum bir hareketi, iyi veya kötü öteki Osmano- ğullarından pek farklı bir şahsiyeti bulun- duğu kanaatine o zamandan sevkediverdi.

Pangaltıdaki Harbiye mektebini bitirmiş olan subayların diplomalarının tevzii me- rasimine yeni padişah Beşinci Sultan Mehmet taht sırası yakın şehzadelerle üç oğlunu alarak gelmişti ve oraya yakını oturduğumuzdan ben de mektebin önüne toplanmış kalabalığa katılarak padişahla şehzadelerin çıkışlarını seyre rağbet et- miştim.

Dört atlı saltanat arabasıyla ilk görü- nen Beşinci Mehmed'i halk alkışla karşı- layınca, yüzünün hatları iri, iki taraftan aşağıya sarkık ve teni süt beyazlığındaki çehresinde tebessüm olarak kabul edilme- si gereken bir gerilme ile ihtiyar padi- şah sağa sola bakınmış ve halk arasında nüzüllü olduğu yayılmış bulunan kolunu ağır ağır iki yana kaldırmıştı.

İkinci arabada veliaht Yusuf İzzetin E- fendi oturuyordu ve alkışlara çok daha ra- hat jestlerle, çirkince fakat sevimli çeh- resinde pek memnun bir ifade ile öyle mehzul mukabelelerde bulundu ki, bu al- kışlar bir misli artıverdi.

Halk, kendisini takibedecek şehzadeleri de aynı hararetle selâmlamaya azmetmiş bir halde üçüncü gelen arabayı da şakır- tılarıyla karşıladı. Fakat bu üçüncü ara- banın körüğü inikti ve içindeki şehzade, yani son Osmanlı padişahı olması mukad- der bulunan Mehmet Vahdettin Efendi, yü- zünde sıkılmış bir ifade ile ve selâmlardan kaçmak istiyen bir hoşnutsuzluğu gizliye- meden içeri çekildi. Hayret edildi ve bu hayrete infial karıştı: Alkış hep birden kestik. Öyle ki, kendisini takibeden iki a- rabadaki alkışa meraklı iki şehzadenin, Salâhattin Efendiyle yanına pek genç oğ- lunu da almış bulunan Abdülmecit Efen- dinin alkışlanmadan tebessümler dağıtma- ları ve Salâhattin Efendinin arabasından iniverip kendisinin küçüğü olan Abdülme- cit Efendinin arabasına geçmesi, Abdül- mecit Efendinin oğlunu, Ömer Faruk Efen- diyi okşamaması icabedecekti.

Hürriyet ve İtilâfçılığından, Mahmut Şevket Paşanın katlinde parmağı bulun- masından dolayı veraset hakkından mah- rum edilmesinin İttihat ve Terakkiye mu- kazirer bulunduğu hakkında arada bir şa- yialar dolaşan Vahdettin Efendiyi bir ke- re de Sultan Abdülhamid'in tabutu muhte- şem bir alayla Topkapı sarayından ahna- rak dedesi İkinci Mahmud'un türbesine gö- mülme üzere Divanyolundan geçirilirken görecektim. Vahdettin Efendi artık iki yıldan, Yusuf İzzetin Efendinin intiharın- danberi veliahttı ve merasimde şehzadeler- le damatların ve devlet ricalinin, herkesin önünde, sırtında askeri üniforma, vücudü öne eğik, yürüyordu. Orta boylu, kır bi- yıklı, gözlüklüydü ve sırtı hayli kambur- laşmış bulunuyordu. Düşünceliydi. Sultan Hamid'in iki yaş küçüğü olmakla beraber vücutça ondan çok düşkün olan Sultan Reşat da yakında öleceği için son birade- rini de son ikametgâhına teşyi edeceğini, fakat artık "bir padişahı nevalı" suretin- de teşci edeceğini mi düşünüyordu? Fakat herhalde bu düşünce kendisini mesut etmi- yor olsa gerekti ki, derin bir nefes mura- kabesi içinde âdeta muhtarip, kendisine

binlerce gözün bakmasına rağmen âdeta hayalî bir dünya içinde yürür gibi ve etrafındaki şehzadelerin hepsinden uzak, sanki yapılmış ilerliyordu.

Galiba iki ay sonra, Sultan Reşad'ın vefatıyla tahta çıktığı zaman ise, Rüşumat Müdürü umumisi sıfatıyla babam Karadeniz sahillerindeki gümrükleri Batum'a kadar teftiş için yola çıkmış ve beni de yanında götürmüş bulunuyordu. İstanbula dönüşümüzden sonra da kendisini artık hükümdar sıfatıyla görmek nasibolmıyacaktı.

Bu iki uzaktan görüşün intibahına babamın kendisini ilk ve son ziyaretinin hikâyesini de ilâve edeceğim.

Meşrutiyet devrinin, Sultan Reşad'ın cülûsiyle başlayan usullerine göre, bayramlarda padişah Dolmabahçe sarayında, taht üzerinde ve saçak öptürerek tebrikleri kabul ettikten sonra bu esnada üniformasıyla tahtın ta yanında duran veliaht aynı Dolmabahçe sarayının kendine ait kısmında ve sivil elbise ile bayram tebriklerini kabul ederdi. Üniformalarını çıkarıp redingot giyen rical, sıra ve nizam takibetmemek şartıyla veliaht sarayına giderler, veliaht tarafından da kabul edilerek tebriklerini ona, fakat tabii saçak falan öpmekten, sunarlardı.

Yusuf İzzettin Efendi'nin intiharını takibeden ilk bayramdan bir iki gün evvel gazetelerde çıkmış bir resmî tebliğ; veliaht dairesine geçmemiş, Çengelköyü sirtlarında hâlâ duran köşkünde kalmış bulunan Vahdettin Efendi'nin tebrikleri büyük kızı Ulviye Sultanın Kuruçeşmede, aldanmıyorsam eski mabeyinci Ârif Beyden alınmış yalısında kabul edeceğini ilân etmişti ve işgal ettiği mevkiiden dolayı teşrifata dahil bulunan babam bu yalıdan dönüşünde çok iyi hatırlıyorum ki âdeta

mugber bir oda ile, âdeta küskün, ziyaretini anlatmış, kendisine daima iltifat ederek merasimin icabettirdiği ziyaretler haricinde arada bir davet ettiren, bu davetlerde sofrasına kabul eden Yusuf İzzettin Efendi'yi de rikkat ve rahmetle anmıştı.

Yeni veliaht ziyarete gelenleri epey bekletmiş, gelenler hayli arttıktan sonra hepsini birden ufarak ve pancurları yarı yarıya inik bir odada kabul etmiş, herkese yer gösterip kendi de bir koltuğa oturduktan sonra bir müddet, gözleri inik, sâkit kalmış, sonra, gözlerini kaldırmadan: "Affedersiniz sizi beklettim, içeride sultanlar vardı" diyip susmuş, huzzardan yükselen "estağfurullah" ları dinledikten sonra yeni bir sükût.. bu sükûtu bozup: "Sizleri Çengelköyüne kadar yormamak için burada kabulü tercih ettim. Fakat burası da pek mukassı bir yer" demiş.

Bunun üzerine de bir iki estağfurullah ve yeni bir sükût olmuş. Nihayet efendi, gözleri hâlâ inik, ağır ağır doğrulmuş ve: "Affedersiniz, içeride bekliyen sultanlar var" dedikten sonra gelenlere izin verivermiş. Babam: "Herkes âdeta rahatsız edildiğini telkin etti. Neme lâzım. Bir daha semtine uğramam" demiş ve hakikaten de müteakip bayramlarda artık ziyareti ne gitmemişti.

Halbuki hemen o günün akşamı, tünelden kendisiyle çıktığımız sırada Karaköyde, ta çocukluktan arkadaşı olan ayandan Topçu Rıza Paşaya tesadüf edecektik.

Ve bu pek vatanperver zat Sırrı Beyi ta yakına çekip gözlerinin içi güle güle:

— Şimdi veliahttan geliyorum. Uzun uzun konuştuk. Beni âti için çok ümitlendirdi; pek olgun ve mükemmel bir adam.

Demişti. Yani, demek oluyordu ki, babamla kimler olduklarını hatırlıyamadı-

Vahdettin bir merasimde

ğım öteki misafirleri belki İttihat ve Terakkiye mensup sayarak veyahut kendilerine emniyet etmediği gibi ehemmiyet de vermiyerek, Vahdettin Efendi zahmete girmemiş veya ihtiyat ederek tekrar edilmeye lâyık ve sulıefsir edilmeye müsteht bir şeyler söylemeden onları başından savmıştı.

Babamın onun hakkındaki bu hâtirasını Harbiye mektebinin merasim kapısı önünde ve kırk yılı artık aşan bir zaman önce kendisini görüşüme ait intiba ile birleştirerek şimdi şu hükme varıyorum: Vahdettin Efendi muhakkak ki öteki şehzadelerin çoğuna faik olan vakur ve ciddi bir adamdı. Fakat birtakım fikri sabitleri vardı ki bunlardan biri de bir hükümdarın halkla temaslarında sevgi tezahürleri celbine rağbetin kendisini küçük düşüreceğine emniyetiydi. Bu emniyetle hareket ederek halkın muhabbetini kazanmak için halkın efaline göre hüküm vermesini istedi, ne çare ki bu hüküm de tamamiyle menfi çıktı.

Zira, esasen şartların nihayetsiz derecede çetin olmalarından sarfınazar, sarayından dışarı adım atmamak istemiyen ve "İttihatçı olsalar gerek!" diye kimselere emniyet edemiyen bu padişah, vehimleri ve altmışına yaklaşmış bulunmasına rağmen görgüsüzlüğü ve bilgisizliği yüzünden, eniştesi Damat Ferit Paşadan medet umacak, bir sefaret kâtipliğinden bir sultan sarayına geçmiş ve otuz yıl kapalı kaldığı bu sultan sarayında uyuyup uyanarak okunmamış Frenkçe kitapların ciltlerine bakmış bir insanı bir devlet adamı olarak kabul edecek, Osmanlı tarihinin en buhranlı devresinde Babıâliye yollayacak ve bu hatâ tarihin en büyük gafletlerinden birini teşkil edecekti.

Son Osmanlı padişahı hakkındaki esas hüküm tarih verecektir ve bu hükümün

malzemesi henüz tamamlanmış değildir. Biz, cüz iki üç hâtıra ile bu hükümü şimdiden vermiye kalkışmadan sade şunu söyleyelim ki, kader Altıncı Mehmed'e Osmanlı padişahlarının en büyüklerinden biri olmak imkânını da sunmuştu ve o en talihsizi olmak felâketine bir hayli de kendi gaflet ve rehaveti yüzünden uğradı.

Bu nokta üzerinde fazla durmaksızın, pek ellm bir günde bir muasır hükümdarın, yani Birinci Cihan Harbi başlangıcında Sırp kralı Birinci Piyer'in nasıl hareket ettiğini hatırlıyahım:

Bilindiği gibi, ilk büyük harbe Avusturya - Macaristan devletinin küçük Sırbistana verdiği ultimatomla başlanmış ve hemen Belgrad'ı ele geçiren düşman orduları küçük Sırbistana istilâya başlamıştı. Yaşı yetmiş aşkın ve aynı zamanda allı olan Piyer, hayli zamandır devletin idaresini oğluna terketmişti ve bir kaphca şehrine çekilmiş bulunuyordu. Ordusunun mutlak bir ümitsizlik ve perişanlığa düştüğünü öğrenince, inzivagâhından kalkıp mütemadi bir ricat halindeki orduya iltihak ediyor ve sadece: "Askerlerimin arasında ben de ölmüye geldim" diyordu. Hasta ve ihtiyar kralın bu sözü ordusunu elektrikleştirerek Sırp ordusu velev ki bir müddet için Belgrad'ı istirdada muvaffak olacak ve kendisinin birkaç misli kuvvet karşısında gene mağlûbolup en çetin şartlar içinde Adriyatik'e kadar ricat ederken de, kral allı ve ihtiyar olmasına rağmen ordusundan ayrılmıyacak, Arnavutlukta geçilip Adriyatik'e varılmak üzere ricatin bütün sefaletlerini askerleriyle paylaşacaktı...

Fakat maalesof Altıncı Sultan Mehmet çeşitli vehim ve kararsızlık içinde kalark ordusuyla ölmek tehlikesini göze almiyacak, bu muhteşem fırsatı kaçırarak, bu muazzam mükellefiyeti reddedecekti!

